

ЩЕБЕТЮК

Наталія Борисівна,

доктор історичних наук,

старший науковий співробітник,

Інститут історії аграрної науки, освіти

та техніки ННСГБ НААН

Shchebetyuk@ukr.net

(м. Київ, Україна)

**ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ
АГРАРНОЇ НАУКИ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Дослідження присвячено удосконаленню ресурсного забезпечення аграрної науки в Україні, зокрема її інформаційного поля в сегменті історичної спадщини. Обґрунтовано особливості джерелознавчого студіювання та окремих його теоретико-методологічних аспектів. За допомогою використання предметно-хронологічного та порівняльно-історичного методів розкрито напрацювання Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки ННСГБ НААН упродовж 2006–2018 рр. щодо формування джерельної бази еволюційного поступу вітчизняної сільськогосподарської науки та дослідної справи. Охарактеризовано типові видання серії ННСГБ «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» – збірники архівних документів, матеріалів і передруків, що відтворюють різні етапи становлення й подальшого розвитку теоретико-методологічних, науково-організаційних засад функціонування галузевого експериментаторства в Україні з персоніфікованим наповненням. Характерною особливістю підготовлених праць є розкриття контекстових основ, зокрема висвітлення суспільно-політичних та соціально-економічних чинників розвитку вітчизняної аграрної науки.

Ключові слова: аграрна наука, архівні матеріали, джерельна база, джерелознавство, галузеве дослідництво, історичний досвід, розвиток.

SOURCE RESEARCH POTENTIAL OF STUDYING THE HISTORY OF AGRARIAN SCIENCE AS A COMPONENT OF INFORMATION SUPPORT OF INNOVATIVE ACTIVITY IN UKRAINE

The research is devoted to improving the resource provision of agrarian science in Ukraine, including its information field in the segment of historical heritage. The peculiarities of the source study studio and some of its theoretical and methodological aspects are substantiated. Using the subject-chronological and comparative-historical methods, the work of the Institute of the History of Agrarian Science, Education and Technology of the National Academy of Sciences of the NAAS during 2006-2018 on the formation of the source base of the evolutionary progress of domestic agricultural science and research was revealed. Typical editions of the National Agrarian Science Series “Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography” are characterized - collections of archival documents, materials and reprints that reproduce the various stages of formation and further development of theoretical and methodological, scientific and organizational foundations of functioning of sectoral experimentation in Ukraine. A characteristic feature of the prepared works is the disclosure of contextual bases, in particular, the coverage of socio-political and socio-economic factors of the development of domestic agrarian science.

Key words: *agricultural science, archival materials, source base, source study, industry research, historical experience, development.*

ИСТОЧНИКОВЕДЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ АГРАРНОЙ НАУКИ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

Исследование посвящено вопросу совершенствования ресурсного обеспечения развития аграрной науки в Украине, в частности ее информационного поля в сегменте исторического наследия. Обоснованы особенности источниковедческого изучения и отдельных его теоретико-методологических аспектов. С помощью использования предметно-хронологического и сравнительно-исторического методов раскрыты наработки Института истории аграрной науки, образования и техники ННСХБ НААН на протяжении 2006–2018 гг. по формированию источниковой базы эволюционного развития отечественной сельскохозяйственной науки и исследовательского дела. Охарактеризованы типичные издание серии ННСХБ «Аграрная наука Украины в лицах, документах, библиографии» – сборники архивных документов, материалов и перепечаток, отражающие различные этапы становления и дальнейшего развития теоретико-методологических, научно-организационных основ функционирования отраслевого экспериментаторства в Украине с персонифицированным наполнением.

Характерной особенностью подготовленных работ является раскрытие контекста, в частности освещение общественно-политических и социально-экономических факторов развития отечественной аграрной науки.

Ключевые слова: *аграрная наука, архивные материалы, источниковая база, источниковедение, отраслевое исследование, исторический опыт, развитие.*

Історичні дослідження ґрунтуються на використанні джерельної бази, створення якої супроводжується низкою особливостей, зокрема й теоретико-методологічного характеру. Загалом, джерелознавство – спеціальна галузь історичної науки, що вивчає закономірності походження джерел, встановлює їх автентичність, достовірність, інформаційний потенціал, з'ясовує склад і структуру джерельної бази, опрацьовує теорію і методіку її використання у наукових дослідженнях [1]. Серед теоретико-методологічних завдань джерелознавства пріоритетним є розроблення загальної теорії і методології джерелознавства, збагачення теоретичних знань про природу та характер історичних джерел, їх класифікацію, особливості формування джерельної бази, її структуру. Визначальні принципи джерелознавчого пізнання: історизм, об'єктивність, всебічність, системність і критичний підхід. Джерелознавство належить до давніх галузей знань, його історія невіддільна від зародження, становлення і розвитку історичної науки загалом. Наукові засади джерелознавства, зокрема й в Україні, почали складатися у добу Просвітництва, завдяки чому, з одного боку, історія постала як наука і виокремилась у самостійну систему знань, з іншого, розширене розуміння самого поняття «джерело», його взаємозв'язку з історичним фактом. Документизації праць приділяли значну увагу науковці Острозької і Києво-Могилянської академії, наукові підходи до виявлення і використання джерел утверджували університети у Львові, Харкові, Києві, Одесі. Фундаторами українського джерелознавства є М. Максимович, М. Костомаров, В. Антонович, М. Драгоманов, П. Куліш [2] та численна низка інших видатних українців. Незважаючи на ідеологізацію українського джерелознавства у радянські часи, воно нагромадило значний досвід пошуку, виявлення, дослідження і публікації

історичних джерел. Новий етап джерелознавчих досліджень в Україні почався з відновленням її незалежності й розбудовою державності. Значні напрацювання з джерелознавства мають учені академічних інститутів історії України, української археографії та джерелознавства, українознавства, політичних та етнонаціональних досліджень, НДІ архівної справи та документознавства й низки інших наукових і освітніх інституцій. Напрацювання з даного напрямку наукової роботи має й Інститут історії аграрної науки, освіти та техніки НААН, особливості здійснення яких розкриті у деяких працях очільника установи академіка НААН В.А. Вергунова [3; 4]. Йдеться, насамперед, про підготовку збірників історичних документів та матеріалів, основою наповнення яких є ретроспективна документна інформація, що зберігається у фондах державних архівів України, зокрема Центрального державного архіву вищих органів влади і управління (ЦДАВО) України, Центрального державного архіву громадських об'єднань (ЦДАГО) України, Державного архіву Київської області (ДАКО), Архіву Президії НАН України та ін. Джерелознавчий комплекс щорічно поповнюється, з 2006 р. опрацьовано значний масив архівних джерел і опубліковано 19 наукових видань, що становить близько 600 друкованих аркушів. Здійснення їх аналізу, розкриття певних аспектів інформаційного потенціалу ресурсного забезпечення розвитку аграрної науки в Україні і стало метою даної публікації.

Збірник *«Сільськогосподарський науковий комітет України (1918–1927)»* [5] (141 документ, 30,5 друкованих аркушів) є першою спробою у вітчизняній історіографії об'єктивно, мовою першоджерел відтворити історію функціонування Сільськогосподарського наукового комітету України впродовж 1918–1927 років. Видання містить цінні документальні матеріали щодо особливостей заснування й розгортання діяльності Комітету, його управлінських функцій, а також безпосередньо роботи багатьох структурних підрозділів (Секцій, Бюро, Комісій і т. д.). Представлені документи та матеріали віднайдено в ЦДАВО України (фонди 166, 1061, 1062, 1230). Наведені у збірці передруки зроблено з галузевої періодики досліджуваного періоду. Під час

відбору перевага надавалася тим документам, що найбільш чітко відтворюють роль СГНКУ в розвитку аграрної науки й освіти в Україні, його науково-практичну і видавничу діяльність, структуру, склад, матеріально-технічну базу, заходи НКЗС щодо реорганізації Комітету у 1927 р. та ін. До збірника включено постанови, протокольні рішення, накази СГНКУ, НКЗС, НКО, Укрнауки, що стосувалися окремих аспектів у діяльності СГНКУ: протоколи та витяги з протоколів пленумів, нарад, а також листи, матеріали періодичної преси. Документи систематизовано за хронологічним принципом, в основу якого покладено дату складання документа. Більшість документів опубліковано повністю. При опрацюванні документів враховано неприпустимість втручання в лексичну, словотвірну, фонетичну й граматичну підсистему мови.

У 2006 р. також вийшли друком ще два збірника *«Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук (1931–1935)»* [6] (59 архівних документи і 11 додатків) та *«Українська академія сільськогосподарських наук (1956–1962)»* [7] (74 документи), об'ємом до 50 друкованих аркушів, підготовлені за аналогічним принципом. Видання відображають етапи становлення академічного процесу у функціонуванні вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи, містять цінні документальні матеріали щодо організаційних аспектів заснування та розгортання діяльності ВУАСГН і УАСГН, їх управлінських і методично-координуючих функцій, а також безпосередньо роботи їх структурних підрозділів або головних органів – у 30-х рр. – пленумів, 1956 р. – загальних зборів дійсних членів-академіків, Президії, відділень, навчальної частини та ін. Це постанови та розпорядження ЦК КПРС, ЦК Компартії України, Ради Міністрів СРСР та УРСР, накази по Міністерству сільського господарства СРСР та УРСР, листування між цими структурами та УАСГН, довідки, робочі звіти дійсних членів-академіків і членів-кореспондентів УАСГН. Документи та матеріали віднайдено у ЦДАВО України (фонд Р-4861) і Державному архіві м. Києва (фонд Р-1331). Структурно видання побудовані за хронологічним принципом. При цьому збережено мову оригіналу, орфографію, первинний формат.

Ґрунтознавству, як одній з перших наук, що сприяла становленню та розвитку сільськогосподарської дослідної справи як галузі знань, у 2007 р. присвятили першу частину збірки матеріалів *«Агрогрунтознавство в Україні (1930–1941 рр.)»* [8], а через рік підготували ще одну частину *«Агрономічне ґрунтознавство в Україні (1918–1930 рр.)»* [9]. Їх об'єм сягає до 20 друкованих аркушів, структурно видання побудовані за вже напрацьованим принципом попередніх збірок, який поширюється і на подальші підготовлені видання. Як зазначено укладачами, становлення ґрунтознавства як складової культури увібрали в себе різні напрями і відбулося за рахунок відповідного дослідництва на українських землях. Видання документально висвітлює процес розвитку ґрунтознавства у надзвичайно складні в житті України часи. Проте для подальшого розвитку ґрунтознавства вони мали непересічне значення, враховуючи реальну державну зацікавленість у його науковій продукції для колгоспно-радгоспної системи ведення господарства. Результатом стала інститутизація та академізація аграрної науки взагалі і ґрунтознавства зокрема. Також укладачі звертають увагу, що при підготовці збірки максимально намагалися відійти від політичних процесів, які відбувалися в країні, зосередившись на розгляді розвитку власне сільськогосподарської дослідної справи. Хоча зробити це було надзвичайно важко, враховуючи вплив більшовицької системи на всі аспекти життя в країні.

У 2008 р. також вийшов друком збірник, підготовлений у співпраці із Національною бібліотекою України ім. В.І. Вернадського НАН України, присвячений діяльності *Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР у 1945–1956 рр.* [10], об'ємом 18 друкованих аркушів. Видання стало однією з перших документних репрезентацій спільного функціонування галузевої науки і «великої» Академії. Крім того, розкрита помітна роль української академічної науки у відновленні народно-господарського комплексу після Другої світової війни.

Збірка документів *«Науково-консультаційна рада Народного комісаріату земельних справ УСРР (1927–1930 рр.)»* [11] присвячена розкриттю діяльності

майже невідомої раніше колегіальної інституції при НКЗС УСРР. Підготовлене у 2010 р., об'ємом 37 друкованих аркушів, видання містить документальне підтвердження здійсненої помітної роботи щодо інституалізації галузевого дослідництва, яка в переважній більшості, за своєю суттю зберігається й до нині.

У 2011 р. вийшов друком збірник документів і матеріалів *«Південне відділення ВАСГНІЛ (1969–1990)»* [12] – 34 друкованих аркуші. Матеріали відтворюють функціонування вітчизняної аграрної науки в межах колишнього Радянського Союзу в роки перманентної кризи у сільському господарстві. Цього ж року підготовлено іншу цікаву збірку *«Сорто-насіннєве управління Цукротресту (1921–1927)»* [13] (17 друкованих аркушів), що вводить до наукового обігу невідомі та маловідомі матеріали, які характеризують науково-організаційну та методичну роботу Управління з розвитку селекції та насінництва сільськогосподарських культур у 20-х роках ХХ ст. Документи опубліковано в хронологічній послідовності в межах окремих відділів: загального, адміністративного, науково-дослідного та науково-прикладного. До окремої групи документів віднесено матеріали Вищих селекційно-насіннєвих курсів Цукротресту.

Наступна збірка *«Сільське господарство УРСР та його наукове забезпечення у 1940–1946 роках»* вийшла у 2012 р., об'ємом 47 друкованих аркушів. Вона присвячена організації наукового забезпечення сільського господарства УРСР у роки радянсько-німецької війни [14], зокрема й для потреб окупаційної влади. Пошуки у ЦДАВО України виявили, що у воєнні роки вітчизняна галузева наука зазнала величезних втрат, але продовжувала своє існування як в евакуації, так і на окупованій ворогом території. Завдяки зусиллям українських вчених, зокрема щодо збереження й розмноження елітного насіння сільськогосподарських культур, племінних тварин тощо, прискорилися темпи відновлення порушеного у роки війни господарства. Методичну координацію діяльності науково-дослідної мережі здійснював спеціальний Сектор науково-дослідних установ НКЗС УРСР.

Новизною відрізняється збірка 2012 р. *«Сівозміни в системах землеробства України (1958–1984 рр.)»* [15]. Це об'ємна праця, 37 друкованих аркушів. Вона документно підтверджує розвиток сівозмін, їх застосування та ін., як одного із основних агротехнічних засобів землеробства. Оригінальним є дослідницький пошук у межах трьох різних за своїми функціями координаційних центрів: УАСГН, МСГ УРСР та ПВ ВАСГНІЛ.

2013 р. вийшла друком завершальна частина збірки *«Агрогрунтознавство в Україні (1930–1941 рр.)»* [16] (23 друкованих аркуші), що акцентує увагу на помітних здобутках українських вчених-аграріїв у період політичних репресій. Віднайдені матеріали розподілено на чотири частини: 1) узагальнений огляд здобутків українських учених на ниві агрогрунтознавства на основі знайдених в архівах документів і публікацій у провідних галузевих виданнях упродовж 1936 р. і до початку Другої світової війни; 2) архівні документи, що зберігаються в ЦДАГО України, ЦДАВО України, Архіві Президії НАН України і стосуються діяльності профільного міністерства (загальний обсяг становить 25 одиниць); 3) 35 передруків із галузевих періодичних видань, а саме: *«Зернове господарство»*, *«Соціалістична агротехніка»*, *«Почвоведение»*, *«Соціалістичне сільське господарство»*, *«Труди Українського науково-дослідного інституту соцземлеробства»*, *«Соціалістична агротехніка»* та ін.; 4) перелік із 306 наукових і науково-популярних видань, з яких 37 монографій та підручників з питань агрогрунтознавства, що вийшли друком у досліджувані роки.

У 2014 р. побачили світ 2 збірки *«Науково-організаційні засади розвитку аграрної науки та її управління в УРСР (1962–1968 рр.)»* [17] та *«Організація наукового забезпечення сільськогосподарської галузі УРСР у 1946–1956 роках»* [18] – об'єм до 80 друкованих аркушів. Видання відтворюють радянську добу розвитку дослідництва у роки відсутності, або так би мовити, перерваного академічного процесу в аграрній науці України. Крім того, цього ж року підготовлено видання *«Київське товариство сільського господарства та сільськогосподарської промисловості (1876–1919)»* [19] (40 друкованих аркушів). До збірника увійшли документи і матеріали, які зберігаються в

Центральному державному історичному архіві України у спеціальному фонді 731, а наведені передруки протоколів засідань Ради Товариства зроблено з його друкованого органу «Земледелие». Особливістю цієї праці є розширення хронологічних меж дослідження й охоплення більш раннього періоду, а саме процесу зародження дослідництва в пореформену добу. Загалом, заснування і діяльність сільськогосподарських наукових товариств, зокрема Київського товариства сільського господарства та сільськогосподарської промисловості стало основою для подальших здобутків сільськогосподарської дослідної справи в Україні. Вирішення завдань дослідної організації досягалося шляхом стаціонарної роботи на постійних дослідних ділянках або в окремих випадках шляхом постановки дослідів на змінних ділянках залежно від умов, що забезпечували ведення досліджень. За родом своєї діяльності Київське товариство сільського господарства та сільськогосподарської промисловості відіграло важливу роль, частково відповідну сучасній галузевій академічній установі, виконуючи функції накопичення світового досвіду, набуття та поширення сільськогосподарських знань в Південно-Західному краї. Упродовж тривалого періоду Товариство було єдиним галузевим об'єднанням у цьому регіоні і у різні часи свого існування об'єднувало до 500 дійсних членів.

У 2015 р. видруковано збірку *«Державне регулювання сільськогосподарської науки в УСРР/УРСР у 1935–1940 роках»* [20], (об'ємом 55 друкованих аркушів), яка документно відтворює аспекти намагання спрямувати розвиток дослідництва в межах колгоспної дослідної справи, відкинувши академічні принципи розвитку науки в Україні. До підготовки цього видання залучені матеріали ЦДАВО України, ЦДАГО України та ГДА СБУ. Цій проблемі присвячено також наступну збірку 2016 року *«Колгоспна дослідна справа в УСРР/УРСР у 1934–1956 роках»* [21] (об'ємом 26 друкованих аркушів). Як зазначають укладачі, у 1930-х роках галузеві наукові дослідження здійснювалися у межах єдиної планової системи ведення народного господарства країни. У передвоєнний період сформовано організаційно структуровану координаційну вертикаль науки з метою контролю і перевірки

діяльності дослідних установ. Воєнні, політичні та економічні процеси внесли корективи щодо форм організації та управління галузевою наукою, тому післявоєнний період у житті країни виявився своєрідним, неоднозначним і генеруючим у розбудові сільськогосподарського виробництва та його наукового потенціалу.

Завершує даний перелік видання 2018 р. «*Організація науково-освітнього забезпечення аграрної галузі у роки Української революції (1917–1921)*» [22] (24 друкованих аркуші). Укладачами віднайдено й впорядковано документальний комплекс, що відтворює діяльність державних структур, наукових установ і освітніх закладів щодо розвитку галузевого дослідництва на основі фондів ЦДАВО України, ДАКО та ЦДАГО України.

Підсумовуючи, слід зазначити, що збірки підготовлені відповідно до тематик науково-дослідної роботи установи впродовж вказаного періоду й вийшли друком у серії ННСГБ НААН «Аграрна наука в особах, документах, бібліографії», що є частиною джерелознавчого комплексу студіювання історії сільськогосподарської науки в Україні. Видання відображають її різні періоди, які наповнені фактами, подіями, явищами тощо. Більшість документів до наукового обігу введено вперше, що надає можливість стверджувати про унікальність цих праць, які є першими в Україні виданнями, що документально розкривають і підтверджують еволюційний поступ вітчизняної академічної аграрної науки з персоніфікованим наповненням. Пошук шляхів економічної модернізації держави, прийнятність інноваційної наукової методології щодо сталого розвитку країни актуалізує завдання дослідників із вивчення набутого досвіду. Це сприятиме удосконаленню теоретико-методологічного підґрунтя визначення концептуальних підходів у функціонуванні академічної галузевої науки й розвитку аграрної сфери в Україні.

Список використаних джерел та літератури

1. Калакура Я. С. Джерелознавство історичне. *Енциклопедія Сучасної України*. Дата оновлення : 2007. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=23981 (дата звернення : 15.05.2019).

2. Богдашина О. М. Джерелознавство історії України : теорія, методика, історія. Харків, 2005. 192 с.

3. Вергунов В. А. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН : історія та сучасність. До 100-річчя від дня створення / ННСГБ НААН. Київ : Аграр. наука, 2017. 464 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 100).

4. Вергунов В. А. Історія сільськогосподарської дослідної справи в Україні : у 3 ч. / НААН, ННСГБ. Київ : Аграр. наука, 2018. Ч. 3 : Урядові постанови. Відомчі рішення. Архівні матеріали. 504 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 106).

5. Сільськогосподарський науковий комітет України (1918–1927 рр.) : зб. док. і матеріалів. До 75-річчя створення Укр. акад. аграр. наук / УААН, ДНСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, А. С. Білоцерківська, Б. К. Супіханов, С. Д. Коваленко ; за заг. ред. М. В. Зубця, Ю. Ф. Мельника / наук. ред. В. А. Вергунов. Київ, 2006. 526 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 14).

6. Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук (1931–1935 рр.) : зб. док. і матеріалів. До 75-річчя створення Укр. акад. аграр. наук / УААН, ДНСГБ ; уклад. : В. А. Вергунов, І. В. Гриник, З. П. Кірпаль [та ін.] ; за заг. ред. Ю. Ф. Мельника ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ, 2006. 311 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 15).

7. Українська академія сільськогосподарських наук (1956–1962 рр.) : зб. док. і матеріалів. До 75-річчя створення УААН / УААН, ДНСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, Н. Б. Щебетюк, Б. К. Супіханов, О. Б. Бакуменко ; за заг. ред. М. В. Зубця, Ю. Ф. Мельника ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ : Аграр. наука, 2006. 377 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 16).

8. Агрогрунтознавство в Україні (1930–1941 рр.) : зб. док. і матеріалів / УААН, ДНСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, О. М. Пильтяй ; за ред. В. А. Вергунова / наук. ред. В. А. Вергунов. Київ, 2007. Ч. 1 : (1930–1935 рр.). 200 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 18).

9. Агрономічне ґрунтознавство в Україні (1918–1930 рр.) : зб. док. і матеріалів / УААН, ДНСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, О. А. Пашківська ; за ред. В. А. Вергунова. Київ, 2008. 222 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 23).

10. Відділ сільськогосподарських наук АН УРСР (1945–1956) : зб. док. і матеріалів / УААН, ДНСГБ, НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського ; уклад. В. А. Вергунов, З. П. Кірпаль, Н. І. Семчук [та ін.] ; за наук. ред. М. В. Зубця. Київ : Аграр. наука, 2008. 348 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 21).

11. Науково-консультаційна рада Народного комісаріату земельних справ УСРР (1927–1930 рр.) : зб. док. і матеріалів / НААН, ДНСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, О. О. Черниш, З. П. Кірпаль [та ін.] ; за заг. ред. М. В. Зубця,

Ю. Ф. Мельника ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ, 2010. 600 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 41).

12. Південне відділення ВАСГНІЛ (1969–1990) : зб. док. і матеріалів. До 80-річчя створення НААН / НААН, ДНСГБ : уклад. В. А. Вергунов, З. П. Кірпаль, В. І. Кучер [та ін.] ; наук. ред. М. Д. Безуглий. Київ, 2011. 544 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 47).

13. Сорто-насіннєве управління Цукротресту (1921–1927) : зб. док. та матеріалів / [уклад.] М. В. Присяжнюк ; НААН, ДНСГБ ; за наук. ред. В. А. Вергунова. Київ, 2011. 259 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 55).

14. Сільське господарство УРСР та його наукове забезпечення у 1940–1946 роках : зб. наук. док. і матеріалів / НААН, ДНСГБ, Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України ; уклад. : М. В. Присяжнюк, В. А. Вергунов, О. О. Черниш [та ін.] ; за заг. ред. М. В. Присяжнюка ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ, 2012. 756 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 62).

15. Сівозміни в системах землеробства України (1958–1984 рр.) : зб. док. і матеріалів / уклад. Н. П. Коваленко ; НААН, ДНСГБ ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ : Нілан-ЛТД, 2012. 573 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 67).

16. Агрогрунтознавство в Україні (1930–1941 рр.) : зб. док. і матеріалів / НААН, ННСГБ ; уклад. та наук. ред. В. А. Вергунов. Київ : ФОП Корзун Д. Ю., 2013. Ч. 2 : 1936–1941 рр. 368 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 71).

17. Науково-організаційні засади розвитку аграрної науки та її управління в УРСР (1962–1968 рр.) : зб. док. і матеріалів / НААН, ННСГБ, ЦДАВО України, ЦДАГО України ; уклад. В. А. Вергунов, О. О. Черниш, В. І. Кучер [та ін.] ; за заг. ред. В. Ф. Петриченка ; наук. ред. В. А. Вергунов. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. 1464 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 72).

18. Організація наукового забезпечення сільськогосподарської галузі УРСР у 1946–1956 роках : зб. док. і матеріалів / ННСГБ НААН, ЦДАВО України, ЦДАГО України ; уклад. В. А. Вергунов, В. І. Кучер, О. О. Черниш [та ін.] ; за заг. ред. Я. М. Гадзало ; наук. ред. В. А. Вергунов. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. 886 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 75).

19. Київське товариство сільського господарства та сільськогосподарської промисловості (1876–1919) : зб. док. і матеріалів / НААН, ННСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, Н. Б. Щебетюк ; наук. ред. В. А. Вергунов. Вінниця : ФОП Корзун Д.Ю., 2015. 644 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 83).

20. Державне регулювання сільськогосподарської науки в УСРР/УРСР у 1935–1940 роках : зб. док. і матеріалів / НААН, ННСГБ, Ін-т історії аграр. науки, освіти та техніки, ЦДАВО України, ЦДАГО України ; уклад.

В. А. Вергунов, В. І. Кучер, О. О. Черниш [та ін.] ; за заг. ред. Я. М. Гадзала ; наук. ред. В. А. Вергунов. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 474 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 88).

21. Колгоспна дослідна справа в УСРР/УРСР у 1934–1956 роках : зб. док. і матеріалів / Ін-т історії аграр. науки, освіти та техніки ННСГБ НААН, ЦДАВО України, ЦДАГО України ; уклад. В. А. Вергунов, Н. П. Коваленко, В. І. Кучер [та ін.] ; за заг. ред. Я. М. Гадзала ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ, 2016. 461 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 96).

22. Організація науково-освітнього забезпечення аграрної галузі у роки Української революції (1917–1921). До 100-річчя Національної академії аграрних наук України : зб. док. і матеріалів / НААН, ННСГБ, Ін-т історії аграр. науки, освіти та техніки, ЦДАВО України, ДАКО ; уклад. В. А. Вергунов, Н. П. Коваленко, В. І. Кучер [та ін.] ; за заг. ред. Я. М. Гадзала / наук. ред. В. А. Вергунов. Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2018. 380 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 102).

References

1. Kalakura, Ya. S. *Dzhereloznavstvo istorychne* [Historical source study]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of Modern Ukraine]. Data onovlennia : 2007. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=23981 (last accessed : 15.05.2019). [in Ukrainian].

2. Bohdashyna, O. M. (2005). *Dzhereloznavstvo istorii Ukrainy : teoriia, metodyka, istoriia* [Sources of the history of Ukraine : theory, methodology, history]. Kharkiv. 192. [in Ukrainian].

3. Verhunov, V. A. (2017). *Natsionalna naukova silskohospodarska biblioteka NAAN : istoriia ta suchasnist. Do 100-richchia vid dnia stvorennia* [NAAS National Agricultural Library : History and Modernity. To the 100th anniversary of its creation]. Kyiv : Ahrar. nauka, 464. (Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafii» ; kn. 100) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 100]. [in Ukrainian].

4. Verhunov, V. A. (2018). *Istoriia silskohospodarskoi doslidnoi spravy v Ukraini : u 3 ch.* [History of agricultural research in Ukraine : in 3 parts]. Kyiv : Ahrar. nauka, Ch. 3 : *Uriadovi postanovy. Vidomchi rishennia. Arkhivni materialy* [Part 3 : Government regulations. Departmental decisions. Archive materials]. 504. (Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafii» ; kn. 106) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 106]. [in Ukrainian].

5. Verhunov, V. A., Bilotserkivska, A. S., Supikhanov, B. K. and Kovalenko, S. D. comps. ; Zubets', M. V. and Melnyk, Yu. F. eds. ; Verhunov, V. A. sc. ed. (2006). *Sil'skohospodarskyi naukovyi komitet Ukrainy (1918–1927 rr.) : zb. dok. i materialiv. Do 75-richchia stvorennia Ukr. akad. ahrar. nauk* [Agricultural Scientific Committee of Ukraine (1918–1927) : Coll. dock. and materials. To the 75th

anniversary of the creation of Ukr. Acad. agrarian. Sciences]. Kyiv. 526. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafii» ; kn. 14*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 14]. [in Ukrainian].

6. Verhunov, V. A., Hrynyk, I. V. and Kirpal, Z. P. etc. compls. ; Melnyk, Yu. F. ed. ; Verhunov, V. A. sc. ed. (2006) *Vseukrainska Akademiia Silskohospodarskykh Nauk (1931–1935 rr.) : zb. dok. i materialiv. Do 75-richchia stvorennia Ukr. akad. ahrar. nauk* [All-Ukrainian Academy of Agricultural Sciences (1931–1935) : Coll. dock. and materials. To the 75th anniversary of the creation of Ukr. Acad. agrarian. Sciences]. Kyiv. 311. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafii» ; kn. 15*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 15]. [in Ukrainian].

7. Verhunov, V. A., Shchebetiuk, N. B. , Supikhanov, B. K. , Bakumenko, O. B. compls. ; Zubets', M. V. and Melnyk, Yu. F. eds. ; Verhunov, V. A. sc. ed. (2006). *Ukrainska akademiia silskohospodarskykh nauk (1956–1962 rr.) : zb. dok. i materialiv. Do 75-richchia stvorennia UAAN* [Ukrainian Academy of Agricultural Sciences (1956–1962) : coll. dock. and materials. To the 75th Anniversary of the UAAS]. Kyiv : Ahrar. nauka, 377. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafii» ; kn. 16*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 16]. [in Ukrainian].

8. Verhunov, V. A. and Pyltiai, O. M. compls. ; Verhunov, V. A. ed. ; Verhunov, V. A. sc. ed. (2007). *Ahrohruntoznastvo v Ukraini (1930–1941 rr.) : zb. dok. i materialiv* [Agro-soil science in Ukraine (1930–1941) : coll. dock. and materials]. Kyiv. 1 : (1930–1935 rr.). 200. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafii» ; kn. 18*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 18]. [in Ukrainian].

9. Verhunov, V. A. and Pashkivska, O. A. compls. ; Verhunov, V. A. ed. (2008). *Ahronomichne gruntoznastvo v Ukraini (1918–1930 rr.) : zb. dok. i materialiv* [Agronomic Soil Science in Ukraine (1918–1930) : Coll. dock. and materials]. Kyiv. 222. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafii» ; kn. 23*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 23]. [in Ukrainian].

10. Verhunov, V. A., Kirpal, Z. P. and Semchuk, N. I. etc. compls. ; Zubets', M. V. sc. ed. (2008). *Viddil silskohospodarskykh nauk AN URSS (1945–1956) : zb. dok. i materialiv* [Department of Agricultural Sciences, USSR Academy of Sciences (1945–1956) : Coll. dock. and materials]. Kyiv : Ahrar. nauka, 348. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafii» ; kn. 21*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 21]. [in Ukrainian].

11. Verhunov, V. A., Chernysh, O. O. and Kirpal, Z. P. etc. compls. ; Zubets', M. V. and Melnyk, Yu. F. eds. ; Verhunov, V. A. sc. ed. (2010). *Naukovo-*

konsultatsiina rada Narodnoho komisariatu zemelnykh sprav USRR (1927–1930 rr.) : zb. dok. i materialiv [Scientific-advisory council of the People's Commissariat of Land Affairs of the Ukrainian SSR (1927–1930) : Coll. dock. and materials]. Kyiv. 600. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliografii» ; kn. 41*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 41]. [in Ukrainian].

12. Verhunov, V. A. , Kirpal, Z. P. and Kucher, V. I. etc. compls. ; Bezuhlyi, M. D. sc. ed. (2011). *Pivdenne viddilennia VASHNIL (1969–1990) : zb. dok. i materialiv. Do 80-richchia stvorennia NAAN* [Southern Department of VASGNIL (1969–1990) : Coll. dock. and materials. To the 80th anniversary of the creation of NAAS]. Kyiv. 544. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliografii» ; kn. 47*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 47]. [in Ukrainian].

13. Prysiashniuk, M. V. compl. ; Verhunov, V. A. sc. ed. (2011) *Sortonasinnieve upravlinnia Tsukrotrestu (1921–1927) : zb. dok. ta materialiv* [Variety and Seed Management of Sucrotest (1921–1927) : Coll. dock. and materials]. Kyiv. 259. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliografii» ; kn. 55*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 55]. [in Ukrainian].

14. Prysiashniuk, M. V., Verhunov, V. A. and Chernysh, O. O. etc. compls. ; Prysiashniuk, M. V. ed. ; Verhunov, V. A. sc. ed. (2012). *Sil'ske hospodarstvo URSS ta yoho naukove zabezpechennia u 1940–1946 rokakh : zb. nauk. dok. i materialiv* [Agriculture of the USSR and its scientific support in 1940–1946 : coll. sciences. dock. and materials]. Kyiv. 756. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliografii» ; kn. 62*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 62]. [in Ukrainian].

15. Kovalenko, N. P. ; Verhunov, V. A. sc. ed. (2012) *Sivozminy v systemakh zemlerobstva Ukrainy (1958–1984 rr.) : zb. dok. i materialiv* [Crop rotation in agricultural systems of Ukraine (1958–1984) : coll. dock. and materials]. Kyiv : Nilan-LTD, 573. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliografii» ; kn. 67*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 67]. [in Ukrainian].

16. Verhunov, V. A. sc. ed. (2013) *Ahrohruntoznavstvo v Ukraini (1930–1941 rr.) : zb. dok. i materialiv* [Agro-soil science in Ukraine (1930–1941) : coll. dock. and materials]. Kyiv : FOP Korzun D. Iu. 2 : 1936–1941 rr. 368. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliografii» ; kn. 71*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 71]. [in Ukrainian].

17. Verhunov, V. A. , Chernysh, O. O. and Kucher, V. I. etc. compls. ; Petrychenko, V. F. ed. ; Verhunov, V. A. sc. ed. (2014) *Naukovo-orhanizatsiini zasady rozvytku ahrarnoi nauky ta yii upravlinnia v URSS (1962–1968 rr.) : zb. dok. i materialiv* [Scientific and organizational principles of development of agrarian science and its management in the USSR (1962–1968) : Coll. dock. and materials].

Vinnytsia : TOV «Nilan-LTD», 1464. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafiu» ; kn. 72*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 72]. [in Ukrainian].

18. Verhunov, V. A., Kucher, V. I. and O.O. Chernysh etc. compls. ; Hadzalo, Ya. M. ed. ; Verhunov, V. A. sc. ed. (2014). *Orhanizatsiia naukovooho zabezpechennia silskohospodarskoi haluzi URSS u 1946–1956 rokakh : zb. dok. i materialiv* [Organization of scientific support for the agricultural sector of the USSR in 1946–1956 : coll. dock. and materials]. Vinnytsia : TOV «Nilan-LTD», 886. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafiu» ; kn. 75*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 75]. [in Ukrainian].

19. Verhunov, V. A. and Shchebetiuk, N. B. compls. ; Verhunov, V. A. sc. ed. (2015). *Kyivske tovarystvo silskoho hospodarstva ta silskohospodarskoi promyslovosti (1876–1919) : zb. dok. i materialiv* [Kiev Society of Agriculture and Agricultural Industry (1876–1919) : Coll. dock. and materials]. Vinnytsia : FOP Korzun, D. Iu., 644. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafiu» ; kn. 83*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 83]. [in Ukrainian].

20. Verhunov, V. A., Kucher, V. I. and Chernysh, O. O. etc. compls. ; Hadzala, Ya. M. ed. ; Verhunov, V. A. sc. ed. (2015). *Derzhavne rehuliuвання silskohospodarskoi nauky v USRR/URSS u 1935–1940 rokakh : zb. dok. i materialiv* [State regulation of agricultural science in the USSR / USSR in 1935–1940 : coll. dock. and materials]. Vinnytsia : TOV «Nilan-LTD», 474. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafiu» ; kn. 88*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 88]. [in Ukrainian].

21. Verhunov, V. A. , Kovalenko, N. P. and Kucher, V. I. etc. compls. ; Hadzalo, Ya. M. ed. ; Verhunov, V. A. sc. ed. (2016). *Kolhospna doslidna sprava v USRR/URSS u 1934–1956 rokakh : zb. dok. i materialiv* [The collective farm research case in the USSR / USSR in 1934–1956 : coll. dock. and materials]. Kyiv. 461. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafiu» ; kn. 96*) [Historical and bibliographical series «Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 96]. [in Ukrainian].

22. Verhunov, V. A., Kovalenko, N. P. and Kucher, V. I. etc. compls. ; Hadzalo, Ya. M. ed. ; Verhunov, V. A. sc. ed. (2018). *Orhanizatsiia naukovo-osvitnoho zabezpechennia ahrarnoi haluzi u roky Ukrainiskoi revoliutsii (1917–1921). Do 100-richchia Natsionalnoi akademii ahrarnykh nauk Ukrainy : zb. dok. i materialiv* [Organization of scientific and educational support of the agricultural sector during the Ukrainian Revolution (1917–1921). To the 100th Anniversary of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine : Coll. dock. and materials]. Vinnytsia : FOP Korzun, D. Yu. 380. (*Ist.-bibliohr. ser. «Ahrar. nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafiu» ; kn. 102*) [Historical and bibliographical series

«Agrarian Science of Ukraine in Persons, Documents, and Bibliography» ; book 100].
[in Ukrainian].

Рецензент:

Салата Г.В., д.і.н., доцент

Тверитникова О.Є., д.і.н., доцент

Надійшла до редакції 13.09.2019 р.